

13

'E LAVA KE NOFO FAKATAHA 'A HOKU FĀMILÍ 'O TA'ENGATA

TEUTEU MA'Á E FAIAKÓ

Ke ke mateuteu fakalaumālie ke ako'i e lēsoni ko 'ení, kātaki 'o lau mo fakalaululoto ki he ngaahi me'á ni: Kuo 'ai 'e he Tamai Hēvaní ke malava ke hoko atu e ngaahi vā 'o e fāmilí 'i he hili 'a e mo'uí ni. Kapau 'e sila'i e ngaahi mēmipa 'o e fāmilí 'i he tempalé pea tauhi faivelenga 'a e ngaahi fekaú, te nau lava 'o fakataha ko ha fāmilí ta'engata pea nofo 'i he 'afio'anga 'o e Tamai Hēvaní. (Vakai, Mātiu 16:19; T&F 138:47–48.)

TEUTEÚ

Kapau 'e malava pea 'omai ha fakatātā 'o e tempale 'i homou feitu'ú.

NGAAHI 'EKITIVITĪ KE AKO MEI AÍ

Kamata'aki ha 'ekitivitī fakatahataha. Ki ha ngaahi fakakaukau, vakai ki he peesi 3.

Lotu Fakaafe'i ha taha 'o e fānaú ke ne fai 'a e fua lotú.

Fakatātā Faka'alí'ali ha fakatātā 'o e tempale 'i homou feitu'ú (pe faka'alí'ali 'a e fakatātā 'i he peesi 58). Talaange ki he fānaú ko e fakatātā 'eni 'o ha tempale. Fakamatala'i 'a e fakatātaá kiate kinautolu, tuhu'i ange 'a e tauá, ngaahi matapā sio'atá, ngaahi matapaá mo e alā me'a pehē. Kole kiate kinautolu ke nau toutou pu'aki 'a e fo'i lea "tempale". 'Ai kinautolu ke nau pehē ko ha tempale faka'ofó'ofa kinautolu 'aki ha'anau fakatāta'a'i ia 'aki hono hiki honau ongo nimá ki 'olunga 'i honau 'ulú ke hangē ha taua 'o e tempalé.

Hiva Fakaafe'i 'a e fānaú ke nau tu'u ki 'olunga. Hiva'i pe lau 'a e ngaahi lea 'o e "Oku ou Fie Sio he Tempalé" (*Tohi Hiva 'a e Fānaú*, 99) pea fai 'a e fakatāta'a'i ko 'ena 'i laló. Fakaafe'i 'a e fānaú ke kau mo koe.

'Oku ou fie sio he tempalé. (*fakafā'ūtaha e 'ulu'ulutuhú ke fa'u ha taua*)

[Te u 'alu ki ai] ha 'ahó (*lue tu'u ma'u*)

Ke ma'u e Laumālie, (*'ai e nimá ki he fatafatá*)

[Ke] ako mo lotu. (*kūnima leva*)

Talaange ki he fānaú ko e tempalé ko e fale ia 'o e 'Eiki. Fakaafe'i kinautolu ke nau lea, "Fale 'o e 'Eiki." Fakamamafa'i ange ko e tempalé ko ha feitu'ú ia 'oku fu'u makehe; koe'uhí ko e tempalé, 'e lava ke nofo fakataha 'a hotau ngaahi fāmilí 'o ta'engata.

'Ekitiviti Lau Maau Toe lau 'a e 'ekitiviti lau maau ko 'ení pea fakaafe'i 'a e fānaú ke kau atu mo koe:

Ko e fa'eé 'eni. (*'ai ki 'olunga ho nimá; tuhu ki he motu'atuhú*)

Ko e tamaí 'eni. (*tuhu ki he tuhu hokó*)

Ko e Tuonga'ane lōlōá 'eni. (*tuhu ki he fo'i tuhu 'i lotó*)

Ko e Tokouá 'eni. (*tuhu ki he tuhu 'oku fakahū ai e mama malí*)

Ko e Pēpeé 'eni. (*tuhu ki he fo'i tuhu s'is'i'i*)

'Oiaue, 'oku tau 'ofa kotoa 'iate kinautolu. (*puke fakataha e ongo nimá ki he fatafatá*)

Hiva Hiva'i pe lau 'a e 'uluaki laine 'e ua 'o e tau 'o e "Ko e Fāmilí Ke Ta'engata" (*Tohi Hiva 'a e Fānaú*, 98):

Ko e fāmilí ke ta'engata

Palani 'a e tamaí.

Fakaafe'i 'a e fānaú ke nau toutou lau māmālie 'a e ongo laine ko 'ení mo koe.

NGAAHI TOKONI FAKAFIAKÓ

Fakatokanga'i Ange: 'Ai ke ke ongo'ingofua 'a e ngaahi tu'unga 'o e fāmilí mo e ngaahi 'api 'o e fānaú, lolotonga e lēsoni ko 'ení.

Ngaahi hiva: Fakakaukau ke hiki ha lisi 'o e ngaahi hiva 'oku fiefia ai 'a e fānaú ke hiva'i pea hiva'i 'i ha ngaahi taimi kehekehe lolotonga e kalasi nesili 'i he uike takitaha. Fakatātā'aki 'eni, Te ke lava 'o hiva lolotonga 'oku va'inga 'a e fānaú 'i he ngaahi me'ava'ingá, ki mu'a pe 'osi 'a e kai ma'ama'a pe lolotonga e talitali 'a e fānaú ki he'enua ngaahi mātu'á. Ko e founga lelei 'eni ke fakamanatu ai e ngaahi lēsoni ki mu'á.

Faka'osi: 'E lava pē ke nounou 'a e faka'osi ko 'ení; hangē ko 'eni: "'Oku ou 'ofa 'i he tempalé! 'Oku ou 'ilo 'e lava ke nofo fakataha 'a e fāmilí 'o ta'engata."

Faka'osí Vahevahe nounou ho'o ngaahi ongo fekau'aki mo e tempalé. Fai ho'o fakamo'oni 'e lava ke nofo ta'engata 'a e fāmilí.

Lotu Fakaafe'i ha taha 'o e fānaú ke ne fai 'a e lotu tukú.

NGAAHI 'EKITIVITĪ KE FILI MEI AÍ

TEUTEÚ *Ki he 'ekitivitī lau māú:* 'Ai ha tatau pea kosi 'a e fanga ki'i tamapua louhi'inima 'i he peesi 59 pe ngāue'aki 'a e fanga ki'i tamapua louhi'inima na'á ke ngaohi ki he 'ekitivitī fili 'i he lēsoni 12. Valivali 'a e fanga ki'i tamapua kapau 'e fie ma'u.

Ki he va'inga mate'i 'o ha tahá: 'Ai ha tatau pea kosi 'a e ngaahi fakatātā 'o e fāmilí 'i he peesi 51 pe ngāue'aki 'a e ngaahi fakatātā na'á ke teuteu ki he lēsoni 11. 'Omai ha me'a ke 'ufi'ufi'i 'aki 'a e ngaahi fakatātaá, hangē ko ha kafu pe kongu tupenu. 'Omai ha fakatātā 'o ha tempalé 'i homou feitu'ú kapau 'e faingamālie.

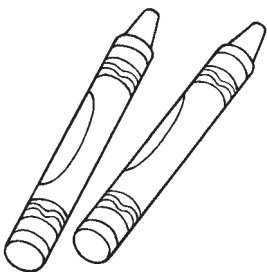
Ki he 'ekitivitī valivalí: 'Ai ha tatau pea kosi 'a e ngaahi fo'i fuopotopoto 'i he peesi 59 ki he fānau takitaha. Tui ha me'i filo pe afo 'i 'olunga 'i he fo'i fuopotopoto 'e uá ke fa'u ha kahoa.

'Ekitivitī Louhi'inimá Talaange ki he fānaú kuopau ke tau teuteu ke 'alu ki he tempalé. Kole kiate kinautolu ke hiki hake ki 'olunga e ngaahi fo'i tuhú 'e nima pea tokoni'i kinautolu ke hiki 'i honau ngaahi fo'i tuhú 'a e ngaahi me'a 'e nima te nau lava 'o fai ke teuteu ai ke 'alu ki he tempalé 'i ha'anau fu'u lahi (lotu, tala-ngofua ki he mātu'á, 'ofa 'i he ni'ihí kehé, 'alu ki he lotú, muimui he palōfitá mo e alā me'a pehē). 'Oku fe'unga 'a e 'ekitivitī ko 'ení kae tautautefito ki he fānau lalahi angé.

'Ekitivitī Lau Māú Toe fai 'a e 'ekitivitī lau maau 'i he peesi 56, ka ke ngāue'aki 'a e fanga ki'i tamapua louhi'inimá 'i he taimi ni.

Va'inga Mate'i 'o ha tahá Tuku 'a e ngaahi fakatātaá 'i he falikí ofi ki he fakatātā 'o e tempalé (ko e taha naá ke 'omaí pe ko e taha 'i he peesi 58. 'Ufi'ufi'i 'a e ngaahi fakatātaá 'aki ha kafu pe tupenu. To'o 'a e ki'i tamapua ia 'e taha. To'o 'a e tupenu pea 'eke ki he fānaú ke mate'i mai pe ko hai 'oku puliá. Pea toe fakafoki 'a e taha na'e puliá pea talaange ki he fānaú 'oku fiema'u ia 'e he Tamai Hēvaní hotau ngaahi fāmilí kotoa ke nofo fakataha 'o ta'engata, 'o 'ikai pulia ha taha. 'Oku fe'unga 'a e 'ekitivitī ko 'ení tautautefito ki he fānau lalahi angé.

Valivalí Fakaafe'i 'a e fānaú ke valivali 'a e kahoa na'á ke teuteu'i. Lolotonga 'enau valivalí, toe fakamatala'i 'a e tefito'i mo'oni ko iá, koe'uhí ko e tempalé, 'e lava ke nofo fakataha 'a e ngaahi fāmilí 'o ta'engata.

NGAAHI TOKONI FAKAFAIAKÓ

Tamapua louhi'inimá: Ko ha fakakaukau lelei ia ke tauhi e ngaahi fakatātā, tamapua louhi'inimá, fanga ki'i va'inga mo e ngaahi me'a kehe 'okú ke teuteú ki he ngaahi lēsoni ko 'ení. Te ke lava 'o faka'aonga'i kinautolu 'i he ngaahi lēsoni 'i he kaha'ú pe ko ha fa'ahinga taimi pē lolotonga e kalasi Nesilií ke toe fakamanatu 'a e ngaahi tefito'i mo'oni kuó ke 'osi ako'i.

Valivalí: Faka'ai'ai 'a e fānaú ke faka'ali'ali honau ngaahi kahoa ki honau ngaahi fāmilí. 'E lava 'eni 'o tokoni kiate kinautolu ke nau manatu'i 'a e me'a na'a nau akó pea 'oange ki he'enu ngaahi mātu'á ha faingamālie ke nau alea'i mo kinautolu 'a e ngaahi tefito'i mo'oni 'o e lēsoni. (Vakai 'Oku 'Ikai Ha Ui'e Mahu'inga Ange 'i he Faiaakó, 205.)

ʻAi ha tatau ʻo e peesi ko ʻenī pea kosi ʻa e fanga kiʻi tamapua louhiʻinimá ʻi he ngaahi laine hangatonú. Peluki ʻi he ngaahi laine motumotú. Tepiʻi ʻa e ngaahi tafaʻakí, kae tukuange ke ava pē ʻa e tapa ʻi laló koeʻuhí ke lava pē ʻa e fānaú ʻo fakahū ʻa e fanga kiʻi tamapua ʻi honau ngaahi louhiʻinimá.

